

УДК 364-78:004.056.5:17.023.34

DOI: 10.24144/2524-0609.2025.57.128-133

Павлик Надія Павлівна

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальних технологій

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м.Житомир, Україна

Pavlyk-N@zu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-2601-4104>

Сейко Наталія Андріївна

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальних технологій

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м.Житомир, Україна

sejkona.zdu@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-6197-9553>

Котловий Сергій Анатолійович

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальних технологій

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м.Житомир, Україна

kotlovuy@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-7724-9398>

ЕТИКА РОБОТИ З ПЕРСОНАЛЬНИМИ ДАНИМИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ВРАЗЛИВІСТЬ, ДОВІРА І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Анотація. Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій, глобалізацією соціальних досліджень та зростаючими вимогами до дотримання етичних стандартів при зборі та обробці персональних даних. Особливої значущості ці питання набувають у ситуаціях, коли дослідження проводяться у вразливих соціальних, політичних чи воєнних контекстах, як сучасна Україна, що відображається у роботах із соціальної роботи. Юридичні норми, зокрема Закон України «Про захист персональних даних» та положення General Data Protection Regulation, окреслюють правові рамки збору, зберігання та використання персональної інформації. Дослідники часто стикаються з непередбачуваними ситуаціями, які вимагають морального осмислення та відповідального підходу до прийняття рішень. Мета дослідження: висвітлення ключових етичних викликів, що постають у процесі роботи з персональними даними в соціальних дослідженнях, в тому числі з соціальної роботи, зосередження уваги на вразливості респондентів, потребі в довірі між дослідником і учасником, а також окреслення відповідальності дослідницької спільноти у сучасних умовах. Методи дослідження: аналіз, синтез, співставлення та узагальнення наукових вітчизняних та зарубіжних джерел. Акцент зроблено на ризиках, пов'язаних із формалізацією процесу отримання згоди, культурною невідповідністю дослідницьких практик, а також небезпекою подальшої дискримінації досліджуваних. Визначено низку етичних загроз: недостатня поінформованість учасників; формальна згода без реального розуміння наслідків; обмеженість контролю над подальшим використанням даних; ризики експлуатації соціально вразливих груп; загроза для безпеки респондентів у недемократичних або кризових контекстах. Обґрунтовано потребу в запровадженні чітких етичних орієнтирів, принципів добровільної участі, прозорості, інформованої згоди, захисту приватності, культурної чутливості та справедливої вигоди для респондентів. Звернено увагу на значення етичного осмислення досліджень, що проводяться у контексті війни, зокрема з урахуванням позицій, сформульованих аналітичним центром Cedos.

Ключові слова: персональні дані, дослідження у соціальній роботі, етика дослідника, інформована згода, вразливі групи.

Вступ. В умовах цифровізації суспільства та зростаючій ролі емпіричних досліджень у виробленні соціальної політики питання етики роботи з персональними даними набуває особливої важливості. Дослідження у сфері соціальної роботи нерідко проводяться за участі вразливих категорій населення, в тому числі під час збройного конфлікту, що суттєво підвищує ризики для учасників. Водночас, на практиці виникають ситуації, які не охоплюються чинними нормативно-правовими актами, зокрема щодо ступеня поінформованості респондентів, меж добровільної згоди, безпечного використання та передачі зібраної інформації.

Згідно з положеннями статті 3 GDPR [9], збір даних за межами ЄС вимагає від дослідників дотримання високих стандартів захисту, які не завжди можна реалізувати в країнах з обмеженим інституційним або правовим потенціалом. Український контекст додає до цього ще й обставини війни, які роблять

участь у дослідженнях потенційно небезпечною та емоційно вразливою. Проблеми формалізації згоди, недостатнього інформування, експлуатації респондентів, відсутності вигоди для місцевих громад, а також культурної неадекватності методів дослідження вимагають глибшого етичного осмислення.

У цих умовах зростає потреба не лише в дотриманні формальних юридичних вимог, а й у розвитку внутрішньої відповідальності дослідників, підвищенні стандартів прозорості, добровільності та поваги до гідності учасників досліджень. Саме тому етика персональних даних у соціальних дослідженнях потребує окремого міждисциплінарного осмислення як на теоретичному, так і на прикладному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському науковому дискурсі вже ведуться розвідки, спрямовані на створення можливостей для узгодження українського та європейського законодавства щодо етичних засад досліджень у соціальній

сфері.

К.Шихненко та А.Сбруєва порівнюють етичні кодекси дослідницьких установ США, ЄС та України. Вони виявили, що українські кодекси менш детально регулюють питання етики та захисту даних порівняно з американськими та європейськими аналогами, що вказує на потребу в удосконаленні національних стандартів [13].

М.Шабатура та Р.Салашник [3] здійснюють порівняльний аналіз методів захисту персональних даних відповідно до українського законодавства та GDPR, зокрема щодо процедур псевдонімізації, шифрування та обмеження доступу до даних дослідження. Дослідники акцентують на важливості підвищення обізнаності громадян про свої права у сфері захисту персональних даних.

Окремі пошуки узгодженості положень GDPR та українського законодавства щодо захисту персональних даних присвячені дослідженням у соціальних мережах. О.Берназ-Лукавецька [1] у своїй публікації звертає увагу на виклики для дослідників, які працюють із даними з соціальних платформ.

Варто зауважити, що європейські дослідники також аналізують правила GDPR, наприклад, намагаючись створити зручні практичні посібники з обробки даних у соціальних мережах і підіймаючи для обговорення коло проблем, що виникають при застосуванні загальних принципів [9].

Особливої актуальності визначені дискусії набувають у психологічній практиці, що відображено у роботах В.Палій [11], М.Великодньої та ін. [14], оскільки незахищеність етичних норм в роботі психологів в Україні внаслідок відсутності законодавства та ліцензування, зумовлюють вразливі стани клієнтів щодо конфіденційності й поінформованості. Ці дослідження надають розуміння поточних викликів та напрямків розвитку етичних стандартів у сфері досліджень з соціальної роботи в Україні, з урахуванням вимог GDPR.

Метою дослідження є висвітлення ключових етичних викликів, що постають у процесі роботи з персональними даними в соціальних дослідженнях, в тому числі з соціальної роботи, зосередження уваги на вразливості респондентів, потребі в довірі між дослідником і учасником, а також окреслення відповідальності дослідницької спільноти у сучасних умовах.

У процесі дослідження проблеми було використано низку теоретичних **методів**: аналіз – застосовувався для виокремлення та розгляду окремих складових досліджуваної проблеми: нормативно-правових засад захисту персональних даних, етичних принципів соціальної роботи, ризиків порушення конфіденційності; синтез – дав можливість поєднати отримані результати аналізу, інтегрувати українські та зарубіжні підходи до трактування етичних аспектів роботи з персональними даними. Завдяки синтезу було сформовано цілісне бачення того, як етичні принципи реалізуються у практиці соціальних досліджень; співставлення – використано для порівняння різних підходів до регулювання і забезпечення етики збору та збереження персональних даних у соціальній роботі. Це дозволило виявити подібності та відмінності в українському та міжнародному науковому дискурсі, а також визначити найбільші ризики; узагальнення – застосовувалося для формулювання висновків щодо значення етики роботи з персональними даними у сфері соціальної роботи, виокремлення потенційних ризиків.

Виклад основного матеріалу. Сучасні джерела підкреслюють необхідність вдосконалення етичних

стандартів соціальних досліджень, в тому числі з соціальної роботи, в Україні, зокрема у сфері захисту персональних даних. Ключовими кроками для забезпечення етичності та правомірності дослідницької діяльності є гармонізація з європейськими стандартами GDPR, чітке регулювання інформованої згоди та оновлення етичних кодексів.

Водночас, проблема захисту даних та проведення етичних соціальних досліджень в Україні ускладнюється війною та потребою забезпечення національної безпеки. У дослідженні [10] автори аналізують, як Україна намагається знайти баланс між захистом персональних даних громадян та забезпеченням національної безпеки. Відповідно до представлених у дослідженні результатів компаративного аналізу, автори пропонують комплексний підхід до захисту даних, що охоплює правові, технологічні та етичні компоненти.

Етичний кодекс ученого України акцентує на соціальній відповідальності, академічній доброчесності та дотриманні прав людини у науковій діяльності, що доповнює юридичні вимоги важливою моральною складовою. Методичні рекомендації МОН щодо управління науковими даними, зокрема принципи FAIR [8], створюють підґрунтя для запровадження якісного обігу дослідницьких даних, проте мають наразі лише рекомендаційний характер.

Очікуване оновлення законодавства відповідно до GDPR відкриває нові виклики, включно з необхідністю підготовки фахівців, формуванням відповідної культури поводження з даними та захисту прав респондентів, зокрема представників вразливих груп. Водночас, етичне дотримання принципу поінформованої згоди та справедливої вигоди має стати не просто формальною процедурою, а основою довіри у стосунках між дослідником і суспільством.

Наявність механізмів для роботи з даними у дослідженнях із соціальної роботи, які наразі не передбачені законодавством, також потребують аналізу та розуміння зі сторони дослідників.

З 1 січня 2014 року контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних, покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, про що є відповідна інформація на офіційному сайті [2] з широким переліком рекомендацій, роз'яснень, прикладів, а також гарячими лініями для звернення громадян. Однак, важко зрозуміти, як дані соціальних досліджень співвідносяться з персональними даними громадян, а також якими інструментами володіє дослідник/дослідниця для роботи з персональними даними досліджуваних, як це правильно представляти у наукових роботах із соціальної роботи.

Правила GDPR передбачають можливість їх використання поза межами ЄС з обов'язковою умовою дотримання усіх обов'язкових складових, що створює дієвий та прозорий механізм роботи з даними, зокрема їх збору, обробки та збереження. А саме, етичні вимоги ЄС застосовуються до всіх досліджень, що фінансуються ЄС, незалежно від місця їх проведення [7]. Тобто, якщо дослідження збирає персональні дані за межами ЄС, воно все одно повинно забезпечити та бути здатним продемонструвати дотримання законодавства ЄС. Водночас, дослідження також повинне дотримуватися законодавства країни, в якій воно проводиться, включаючи усі національні закони про захист даних. У випадку досліджень із соціальної роботи, які проводяться в Україні, є потреба гарантії дотримання як українського, так і європейського законодавства про захист даних. Тому узгодження українського та європейського законодавства

може полегшити роботу дослідникам через зменшення обсягів положень, які необхідно враховувати.

Стаття 50 GDPR (Міжнародне співробітництво з питань захисту персональних даних) [9] підкреслює важливість наявності механізмів для міжнародного співробітництва щодо сприяння ефективному виконанню законодавства про захист персональних даних, зокрема, через обмін інформацією та документацією про законодавство та практику у сфері захисту персональних даних.

Єврокомісія у своєму документі про етику та захист даних визначає такий контрольний список забезпечення дій, обов'язковий для дослідників, які збирають персональні дані поза країнами ЄС:

- переконайтеся, що положення щодо обробки, повідомлення, згоди та відповідальності відповідають стандартам GDPR;

- визначте будь-які додаткові вимоги щодо захисту даних, передбачені чинним законодавством країни, в якій будуть збиратися дані, та поясніть у своїй пропозиції, як ви будете їх дотримуватися;

- якщо це доречно, переконайтеся, що учасники дослідження розуміють і дають згоду на передачу персональних даних, які вони надають, до держави-члена ЄС або країни, що не входить до ЄС;

- використовуйте методи псевдонімізації або анонімізації, щоб мінімізувати ризик для суб'єктів даних;

- вживайте відповідних організаційних та технічних заходів для забезпечення безпечної передачі персональних даних [7].

Отже, нормативно-правова база України щодо захисту персональних даних у соціальних дослідженнях значною мірою корелює з європейськими стандартами, але потребує подальшої гармонізації, особливо в контексті імплементації вимог GDPR. Закон «Про захист персональних даних» [2] гарантує базові права суб'єктів даних, включаючи вимоги щодо згоди, обмеження цілей обробки, а також обмеження щодо передачі даних третім особам. На практиці дослідники часто стикаються з труднощами у трактуванні понять, таких як «персональні дані в дослідженні», а також не мають достатніх механізмів і ресурсів для забезпечення повного дотримання норм.

Передача функцій контролю Уповноваженому ВРУ з прав людини дозволила посилити громадянський контроль, однак відсутність спеціалізованого незалежного регулятора та чітких інструкцій для дослідників створює прогалини в захисті даних респондентів. Крім того, складність полягає в необхідності одночасного дотримання як українського, так і європейського законодавства у випадках, коли дослідження фінансуються або проводяться відповідно до норм ЄС.

Єврокомісія прямо зобов'язує дослідників дотримуватись етичних вимог GDPR навіть поза межами ЄС, включаючи зобов'язання щодо прозорості, добровільної згоди, безпеки обробки, анонімізації, а також врахування національного законодавства держав, де відбувається дослідження. Це створює додаткові навантаження для дослідницьких інституцій в Україні, але водночас стимулює до впровадження кращих практик управління даними та розвитку етичної культури досліджень.

Узгодження українських та європейських норм створить умови для зменшення дублювання процедур, поліпшення якості захисту персональних даних і сприятиме більш прозорому та відповідальному проведенню соціальних досліджень, особливо за участі вразливих груп. Формування чітких механізмів,

освітніх програм і технічної підтримки дослідників у сфері data governance має стати пріоритетом у процесі адаптації до стандартів ЄС.

Етичні виклики реалізації соціальних досліджень ми розглядаємо більш широко, ніж інформація, яку представлено у законодавстві, оскільки у практиці соціальної діяльності важко передбачити усі можливі складнощі. Натомість, дослідникам важливо розуміти, як етично діяти в тій чи іншій непередбачуваній ситуації.

Зокрема, пункт 3 GDPR [9] регулює відповідальність збору й трансферу даних в країнах поза межами Європейського Союзу, як такі, що підвищують небезпеки участі людей та підсилюють їх можливу незахищеність. Зокрема, ці ризики можуть бути пов'язані з:

- 1) Недостатньою поінформованістю учасниць і учасників дослідження, коли вони можуть не повністю розуміти, що саме збирається, як це буде використано, хто отримає доступ до їхніх даних.

- 2) Формальним підходом для підпису поінформованої згоди щодо участі в дослідженні, але без реального пояснення наслідків (зокрема, через мовні, культурні або освітні бар'єри).

- 3) Відсутністю відповідального контролю над даними, коли після їх збору учасники й учасниці часто не мають способу впливати на їх подальше використання, вимагати видалення або не знати, що їх дані передані третім сторонам або використані в нових дослідженнях.

- 4) Вразливістю до експлуатації, пов'язаною з тим, що людей можуть використовувати через їхню економічну чи соціальну вразливість, обіцяючи невеликі винагороди за участь, збирати дані без належного етичного обґрунтування.

- 5) Ризиками для подальшої дискримінації чи репресій учасниць і учасників. А саме, якщо зібрані дані містять чутливу інформацію (про політичні погляди, сексуальну орієнтацію, релігію тощо) у недемократичних країнах, то це може становити реальну загрозу для життя чи безпеки людини.

- 6) Культурною неадекватністю дослідження, зумовленою неповагою до особистості та іншої культури, нав'язуванням чужих моделей поведінки, неврахуванням місцевих норм, звичаїв чи уявлень про приватність.

- 7) Відсутністю вигоди для місцевих громад, зокрема при зборі даних у економічно слабо розвинених країнах для вигоди дослідників або компаній у розвинених країнах, без повернення результатів чи допомоги самим громадам.

Збір персональних даних від учасників досліджень у країнах, що не входять до ЄС, зобов'язує забезпечити умови, за яких учасники: 1) повністю комфортно почуваються, беручи участь у дослідницькому проекті, який проводиться дослідниками з-за меж їхньої країни; 2) були обізнані про те, що буде з їхніми даними; 3) були захищені від надмірного тиску з метою участі [7].

Отже, етика роботи з даними в соціальних дослідженнях побудована на провадженні таких гарантій: необхідність забезпечення повної поінформованості учасників досліджень, важливість добровільної участі без тиску, забезпечення прозорості щодо використання зібраних даних.

Окремо важливо пам'ятати, що війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, та вразливе становище людей під час триваючої війни, покладають додаткові вимоги до етики соціальних досліджень. Аналітичний центр Cedos (Громадська організація «Центр дослідження суспільства») підіймає цікаві та важливі проблемні питання щодо етики

соціальних досліджень у час війни, які стосуються складних і табуованих тем, безпечного простору дослідження та інших важливих тем, які варто обдумувати і відрефлексовувати у дослідницькій команді [4].

Етичні виклики у сфері соціальних досліджень значно виходять за рамки нормативно-правового регулювання, оскільки в реальній дослідницькій практиці складно передбачити всі потенційні ризики. Хоча українське законодавство і GDPR забезпечують основи правового захисту персональних даних, дослідники повинні брати до уваги ширший контекст – культурні, соціальні, психологічні та політичні чинники, що можуть впливати на безпеку, гідність і добробут учасників досліджень. Наприклад, дослідження, проведене в 28 європейських країнах, виявило, що рівень обізнаності про GDPR значною мірою залежить від цифрового досвіду, освіти та віку респондентів [12]. Це підкреслює важливість врахування цих факторів при плануванні соціальних досліджень, особливо щодо отримання інформованої згоди.

GDPR особливо підкреслює підвищені ризики збору персональних даних за межами ЄС, зокрема у країнах із нестабільною правовою чи політичною ситуацією. Ці ризики включають недостатню поінформованість учасників, формальність у згоді, брак контролю над даними, експлуатацію вразливих груп, можливість дискримінації, культурну неадекватність та відсутність зворотного зв'язку або користі для досліджуваних громад. В умовах війни, як в Україні, ці загрози лише посилюються, вимагаючи від дослідників глибшого усвідомлення етичної відповідальності, чутливого підходу до тем досліджень та створення безпечного простору для участі.

Таким чином, етика соціальних досліджень у сфері соціальної роботи має бути не лише формальним дотриманням юридичних норм, а передусім – орієнтиром на справедливість, повагу до людської гідності та прозорість. Основними гарантіями етичності дослідницької діяльності залишаються: повна та доступна поінформованість усіх учасників дослідження, добровільність участі без тиску або маніпуляцій, прозорість у використанні, збереженні та передачі даних, чутливість до культурного та соціального контексту, особливо у вразливих ситуаціях, таких як війна.

Узгодження українського і європейського законодавства, підсилене розвитком дослідницької етичної культури та інституційної підтримки, дозволить забезпечити не лише юридичну, а й реальну безпеку та повагу до прав людини в процесі збору й обробки даних у соціальних дослідженнях.

На основі проведеного аналізу можемо окреслити ключові орієнтири, які мають бути основою етичної практики в соціальних дослідженнях у сфері соціальної роботи. Ці орієнтири покликані гарантувати гідність, безпеку та справедливе ставлення до всіх учасників дослідницького процесу. Таким чином, базовими етичними орієнтирами соціальних досліджень з вразливими категоріями людей є:

1. Поінформована згода (Informed Consent), яка повинна бути добровільною, усвідомленою, детально поясненою зрозумілою мовою. У поінформованій згоді на участь у дослідженні повинні прозоро та чесно відображатися усі ризики, переваги і право відмовитися у будь-який момент без негативних наслідків.

2. Мінімізація шкоди, як усвідомлене прагнення дослідника до зменшення всіх можливих ризиків та негативних наслідків участі людей: фізичних, психо-

логічних, соціальних, політичних. Мінімізація шкоди також передбачає особливий захист для вразливих груп людей.

3. Конфіденційність і захист даних. Для уникнення ризику репресій або дискримінації дослідницькі дані мають бути: анонімізовані (або деперсоналізовані), надійно зашифровані, використані лише з дозволу учасника і лише для визначеної мети дослідження.

4. Справедлива винагорода для спільнот і груп, які беруть участь у дослідженні. Зокрема конкретна користь від участі в дослідженні може забезпечувати доступ до результатів, підтримку проєктів розвитку, освітні ініціативи, тощо. Важливо, щоб дослідження не було експлуатацією, де всі вигоди йдуть дослідникам або стороннім інституціям.

5. Культурна чутливість, за якої методи збору інформації мають враховувати цінності, традиції та етичні норми місцевих громад. Не можна нав'язувати європейські або західні моделі приватності без діалогу.

6. Принцип участі, коли учасники і учасниці не є лише «об'єктами дослідження», а залучені до його планування, проведення, аналізу дослідження.

Для забезпечення цих етичних орієнтирів у зарубіжній науковій думці тривають дискусії про перехід від концепції «колоніалізації даних» [5; 6] до концепції «справедливої вигоди» [15]. Термін «колоніалізація даних / data colonialism» описує процес, за якого великі корпорації та уряди збирають, контролюють і монетизують дані, отримані від людей, часто без їхньої повної згоди або розуміння. Це порівнюється з історичним колоніалізмом, де ресурси експлуатувалися без належної компенсації чи поваги до місцевих спільнот. Під час колоніалізації даних збір даних відбувається без належного інформування або згоди; отримані дані використовуються для прибутку без вигоди для спільнот, з яких ці дані походять; посилюється глобальна нерівність через контроль над інформацією. Натомість, концепція «чесної винагороди / fair benefit» в етиці досліджень підкреслює, що учасники й учасниці досліджень, особливо з вразливих або недостатньо представлених спільнот, повинні отримувати справедливу вигоду від своєї участі, що може включати доступ до результатів дослідження, медичну допомогу або інші форми підтримки. Застосування концепції дозволяє уникнути експлуатації вразливих груп людей та забезпечити, щоб учасники й учасниці не були лише «постачальниками даних», але й отримували реальні переваги. Використання такої концепції спрямоване на підтримку довіри між дослідниками та спільнотами.

Висновки. Етичний вимір роботи з персональними даними в соціальних дослідженнях у сфері соціальної роботи потребує особливої уваги, оскільки юридичні норми, зокрема положення GDPR та українського законодавства, не охоплюють усіх можливих практичних ситуацій і моральних дилем. Участь вразливих респондентів, проведення досліджень у контексті війни, а також залучення дослідників з інших країн зумовлює підвищені вимоги до поінформованості, добровільності, безпеки та культурної чутливості дослідницького процесу. Ризики, пов'язані з передачею персональних даних за межі країни, недостатнім поясненням змісту інформованої згоди, або відсутністю механізмів контролю за подальшим використанням даних, створюють потенційні загрози для прав, гідності та безпеки учасників. Водночас, етична відповідальність дослідника з соціальної роботи має виходити за межі формального дотримання закону і базуватися на принципах поваги,

справедливості, прозорості та відповідальної взаємодії з людьми. Перспективи подальших досліджень полягають у подальшій роботі щодо аналізу етичних практик роботи з персональними даними в соціальних дослідженнях, в тому числі з соціальної роботи, що проводиться у зонах конфлікту або за участі вразливих груп (біженці, жінки, діти, люди з інвалідністю тощо); вивченні досвіду дослідників у ситуаціях, коли правові норми не дають однозначної відповіді, а рішення вимагає морального судження й колектив-

ної рефлексії; оцінки ефективності існуючих форм інформованої згоди в контексті мовних, освітніх та культурних бар'єрів, а також розробка етично чутливих моделей комунікації з досліджуваними; розробки національних етичних рекомендацій щодо персональних даних у соціальних дослідженнях з урахуванням міжнародних стандартів та локального контексту; осмислення ролі дослідницької відповідальності в умовах воєнного стану як етичного імперативу, що має доповнювати правові зобов'язання.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Берназ-Лукавецька О.М. Порівняльний аналіз Правил GDPR з законодавством України щодо захисту персональних даних у соцмережах. *Правове життя сучасної України*. Одеса: Гельветика, 2019. Т.2. С.471–473.
2. Захист персональних даних. Омбудсман України. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/zahist-personalnih-danih>
3. Шабатура М.М., Салашник Р.О. Аналіз методів захисту персональних даних за українським законодавством і GDPR. *Український журнал інформаційних технологій*. 2021. Т.3, №2. С.51–57.
4. Cedos. Соціальні дослідження у час війни: відкритий семінар. URL: <https://cedos.org.ua/events/soczialni-doslidzhennya-u-chas-vijny-vidkrytyj-seminar-2/>
5. Data Colonialism and Data Sets. *Harvard Law Review*. 2023 URL: <https://harvardlawreview.org/blog/2023/06/data-colonialism-and-data-sets>
6. Couldry N., Mejias U. Data colonialism: rethinking big data's relation to the contemporary subject. *Television and New Media*. 2018. URL: https://eprints.lse.ac.uk/89511/1/Couldry_Data-colonialism_Accepted.pdf
7. European Commission. Ethics and data protection. 2021. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/ethics-and-data-protection_he_en.pdf
8. FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship URL: <https://www.go-fair.org/fair-principles/>
9. GDPR. General Data Protection Regulation. URL: <https://gdpr-info.eu/>
10. Khadzhiradieva S., Bezverkhiuk T., Nazarenko O., Bazyka S., Dotsenko T. Personal data protection: Between human rights protection and national security. *Social and Legal Studies*. 2024. № 7 (3). P.245–256.
11. Palii, V. Ethical aspects of psychological work in Ukraine: past, present, and future. *Ethics & Behavior*. 2022. №33(3). P.220–230.
12. Rughinis R., Rughinis C., Vulpe S., Rosner D. From social netizens to data citizens: variations of GDPR awareness in 28 European countries. *Computer Law & Security Review*. 2021. №42, p.105585.
13. Shykhenko K., Sbruieva A. The code of conduct for research integrity, governance, and ethics in education in the USA, Europe, and Ukraine: Comparative analysis. *European Journal of Educational Research*. 2022. №11(4). P.2195–2207.
14. Velykodna M., Nalyvaiko N., Pavlovska O., Arshevska-Guérin O., Butsykin Y. Ethical challenges in psychoanalytic practice in wartime. *Psychodynamic Practice*. 2024. №30:1. P.49–66.
15. WHO Operational Guidelines for Ethics Committees, 2000. Fair distribution of the burden and potential benefits of research. *Values and Concepts of Ethics for Research Involving Humans*. URL: <https://learning.eupati.eu/mod/book/view.php?chapterid=329&id=350>

References

1. Bernaz-Lukavetska, O.M. (2019). Porivnialnyi analiz Pravyi GDPR z zakonodavstvom Ukrainy shchodo zakhystu personalnykh danykh u sotsmerezakh [Comparative analysis of GDPR Rules with Ukraine' legislation on personal data protection in social networks]. *Legal life of modern Ukraine*, 2, 471–473. [in Ukrainian.]
2. Zakhyst personalnykh danykh. Ombudsman Ukrainy [Personal data protection. Ombudsman Ukrainy]. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/zahist-personalnih-danih> [in Ukrainian]
3. Shabatura, M.M., & Salashnyk, R.O. (2021). Analiz metodiv zakhystu personalnykh danykh za ukrainskym zakonodavstvom i GDPR [Analysis of personal data protection methods according to ukrainian legislation and the GDPR]. *Ukrainian Journal of Information Technology*, 3 (2), 51–57. [in Ukrainian]
4. Cedos (2022). *Sotsialni doslidzhennia u chas viiny: vidkrytyi seminar* [Social research in wartime]. URL: <https://cedos.org.ua/events/soczialni-doslidzhennia-u-chas-vijny-vidkrytyj-seminar-2/> [in Ukrainian]
5. Data Colonialism and Data Sets (2023). *Harvard Law Review*. <https://harvardlawreview.org/blog/2023/06/data-colonialism-and-data-sets>
6. Couldry, N., Mejias, U. (2018). Data colonialism: rethinking big data's relation to the contemporary subject. *Television and New Media*. URL: https://eprints.lse.ac.uk/89511/1/Couldry_Data-colonialism_Accepted.pdf
7. European Commission. (2021). *Ethics and data protection*. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/ethics-and-data-protection_he_en.pdf
8. FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship URL: <https://www.go-fair.org/fair-principles/>
9. GDPR. General Data Protection Regulation. <https://gdpr-info.eu/>
10. Khadzhiradieva, S., Bezverkhiuk, T., Nazarenko, O., Bazyka, S., & Dotsenko, T. (2024). Personal data protection: Between human rights protection and national security. *Social and Legal Studies*, 7(3), 245–256.
11. Palii, V. (2022). Ethical aspects of psychological work in Ukraine: past, present, and future. *Ethics & Behavior*, 33(3), 220–230.
12. Rughinis R., Rughinis C., Vulpe S. N., Rosner D. (2021). From social netizens to data citizens: variations of GDPR awareness in 28 European countries. *Computer Law & Security Review*, 42, p.105585. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105585>
13. Shykhenko, K., & Sbruieva, A. (2022). The code of conduct for research integrity, governance, and ethics in education in the USA, Europe, and Ukraine: Comparative analysis. *European Journal of Educational Research*, 11(4), 2195–2207.
14. Velykodna, M., Nalyvaiko, N., Pavlovska, O., Arshevska-Guérin, O., Butsykin, Y. (2024) Ethical challenges in psychoanalytic

- practice in wartime. *Psychodynamic Practice*, 30(1), 49–66.
15. WHO. Operational Guidelines for Ethics Committees. (2000). Fair distribution of the burden and potential benefits of research. *Values and Concepts of Ethics for Research Involving Humans*. URL: <https://learning.eupati.eu/mod/book/view.php?chapterid=329&id=350>

Статус статті: Отримано: 12.09.2025 Прийнято: 15.10.2025 Оpubліковано: 30.10.2025

Pavlyk Nadiya

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor
Professor of the Department of Social Technologies
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

Seiko Nataliia

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor
Department of Social Technologies
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

Kotlovuy Sergiy

PhD (Pedagogy), Associate Professor,
Department of Social Technologies
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

**ETHICS OF WORKING WITH PERSONAL DATA IN SOCIAL WORK RESEARCH:
VULNERABILITY, TRUST AND RESPONSIBILITY**

Abstract. The relevance of the topic is due to the rapid development of digital technologies, the globalization of social research and the growing requirements for compliance with ethical standards when collecting and processing personal data. These issues become particularly important in situations where research is conducted in vulnerable social, political or military contexts, such as modern Ukraine, which is reflected in social work work. Legal norms, in particular the Law of Ukraine “On the Protection of Personal Data” and the provisions of the GDPR, outline the legal framework for the collection, storage and use of personal information. However, in practice, researchers often encounter unforeseen situations that require moral reflection and a responsible approach to decision-making. The study aims to highlight the key ethical challenges that arise in the process of working with personal data in social research, including social work, focusing on the vulnerability of respondents, the need for trust between the researcher and the participant, as well as outlining the responsibility of the research community in modern conditions. Methods of research: analysis, synthesis, comparison and generalization of scientific domestic and foreign sources. Particular emphasis is placed on the risks associated with the formalization of the consent process, cultural inconsistency of research practices, and the risk of further discrimination of the research subjects. The study identified a number of ethical threats, including: insufficient awareness of participants; formal consent without a real understanding of the consequences; limited control over the further use of data; risks of exploitation of socially vulnerable groups; threat to the safety of respondents in undemocratic or crisis contexts. The need for the introduction of clear ethical guidelines is substantiated, in particular the principles of voluntary participation, transparency, informed consent, protection of privacy, cultural sensitivity, and fair benefit for respondents. Attention is also drawn to the importance of ethical understanding of research conducted in the context of war, in particular taking into account the positions formulated by the Cedoss think tank.

Keywords: personal data, social work research, researcher ethics, informed consent, vulnerable groups.